

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 7 juli 2017

Mål nr

Ö 2211-16

KLAGANDE

Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

MOTPART

JO

SAKEN

Ersättning till biträde enligt rättshjälpslagen

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 2016-04-06 i mål Ö 1303-15

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Justitiekanslern har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens beslut, ska fastställa tingsrättens beslut såvitt avser ersättning till JO för tidsspillan och utlägg.

JO har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

Rättshjälpsmyndigheten och Sveriges advokatsamfund har yttrat sig i målet.

SKÄL

1. JO driver advokatverksamhet med kontor i Uppsala. Han förordnades som biträde enligt rättshjälpslagen (1996:1619) åt en av parterna i ett vårdnadsfall vid Hudikvalls tingsrätt. Den part som han företrädde bodde i närheten av Uppsala. JO begärde i målet ersättning för bl.a. tidsspillan och utlägg avseende två resor mellan Uppsala och Hudiksvall.
2. Ett rättshjälpsbiträde har enligt 27 § rättshjälpslagen rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg. Rätten till ersättning för tidsspillan och utlägg är dock på visst sätt begränsad. Ersättningen får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet långt från den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. Enligt lagens förarbeten innebär detta att ett rättshjälpsbiträde normalt inte kan få ersättning för merkostnader om han eller hon har sin verksamhet mer än 5–10 mil (eller, i mindre tätbebyggda områden, 20 mil) från den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen har hanterats (se prop. 2008/09:232 s. 31 och 34). Ett sådant distansbiträde är berättigat till viss schablonmässigt bestämd ersättning för kostnader som inte utgör merkostnader i paragrafens mening (jfr NJA 2012 s. 914).

3. Tingsrätten tillerkände JO en reducerad ersättning för de utlägg och den tidsspillan som de aktuella resorna hade föranlett. Eftersom tingsrätten regelmässigt anlitar advokater och biträdande jurister med verksamhet i Gävle, ansågs JO berättigad till ersättning motsvarande vad ett biträde därifrån skulle ha fått.
4. Hovrätten har ändrat tingsrättens beslut och tillerkänt JO ersättning för tidsspillan och utlägg i den omfattning som han begärde vid tingsrätten. Enligt hovrätten bör den bestämmelse i 27 § rättshjälpslagen som begränsar ett biträdes rätt till ersättning för merkostnader i familjemål avse endast sådana merkostnader som har uppkommit på grund av avståndet mellan den rättsökandens bostadsort och biträdets verksamhetsort.
5. I 21 kap. 10 § rättegångsbalken finns motsvarande reglering avseende ersättning till en offentlig försvarare. I väsentliga delar är bestämmelserna där identiska med dem i 27 § rättshjälpslagen. Men i rättegångsbalken talas det om ”den ort där domstolen är belägen”, inte som i rättshjälpslagen om ”den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats”. För en offentlig försvarare är det avståndet mellan verksamhetsorten och den ort där domstolen är belägen som är avgörande för om försvararen ska anses vara distansförsvarare och falla under begränsningsregeln. Detsamma har ansetts gälla för målsägandebiträde (se NJA 2016 s. 414 II; jfr även offentligt biträde i HFD 2016 ref 30).
6. Rättshjälpslagen syftar till att ge den enskilde hjälp i en tvist eller annan rättslig angelägenhet som har uppkommit för honom eller henne. Till skillnad från förordnande som offentlig försvarare och målsägandebiträde kan ett förordnande som rättshjälpsbiträde avse ett uppdrag som inte alls eller enbart till en liten del hamnar i domstol. Enligt lagen får rättshjälp beviljas i varje rättslig angelägenhet som inte är uttryckligen undantagen. Det krävs normalt att rådgivning först har lämnats. Det är naturligt att den rättssökande då vänder sig

till en advokatbyrå på sin egen ort, och att advokaten eller den biträdande juristen sedan fortsätter som biträde om rättshjälp beviljas. Inte sällan – och vanligtvis i familjetvister – rör det sig om en angelägenhet som för den rättssökande är av sådant slag att han eller hon också återkommande behöver träffa och diskutera saken med sitt biträde.

7. Utifrån lagstiftningens syfte framstår det som mindre ändamålsenligt om den rättssökande i praktiken skulle vara hänvisad till att anlita ett biträde på en annan ort än sin egen, bara för att ett eventuellt domstolsförfarande skulle behöva inledas där. I motiven till lagen synes man också utgå från att den rättssökande som regel är bosatt på den ort där rättshjälpsbiträdet har sin verksamhet (jfr prop. 2008/09:232 s. 10 och 34 samt prop. 1996/97:9 s. 216).

8. Som hovrätten har konstaterat får begränsningsregeln i 27 § rättshjälpslagen därmed förstås så att den i ärenden av det aktuella slaget tar sikte på de merkostnader som har uppkommit på grund av avståndet mellan den rättssökandes bostadsort och rättshjälpsbiträdets verksamhetsort.

Överklagandet ska alltså avslås.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog (skiljaktig),
Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff, Dag Mattsson och
Sten Andersson (referent, skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Maria Ulfsson Klang

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Stefan Lindskog är skiljaktig beträffande motiveringen och anför:

Förhållandena vid uppdragets början bör vara avgörande

1. Begränsningsregeln i 27 § andra stycket rättshjälpslagen har utformats så, att även annan ort än den där behörig domstol i ärendet är belägen kan vara styrande i fråga om regelns tillämplighet. Ordningen får antas vara betingad av främst det skälet, att i vissa angelägenheter behöver ett rättshjälpsbiträde inte inställa sig i domstol eller är i allt fall inslaget av domstolsförhandling en endast begränsad del av angelägenheten.
2. Det måste antas att en av de första frågor som en rättssökande ställer till ett tilltänkt biträde gäller i vad mån anspråk på ersättning för biträde i angelägenheten kan täckas av rättshjälp. Särskilt i ljuset av rättshjälpslagens grundläggande syfte – att ge rättssökanden ekonomiska möjligheter att anlita juridiskt biträde – är det angeläget att det tilltänkta biträdet redan vid första mötet eller i allt fall snart därefter kan ge ett rimligt säkert besked beträffande vad som gäller i frågan.
3. Med utgångspunkt i ordalydelsen av 27 § andra stycket rättshjälpslagen kan det i fråga om ersättning för tidspillan och utlägg emellertid vara svårt att vid uppdragets början avgöra om begränsningsregeln slår till eller inte. Vad

som gäller i det hänseendet ska nämligen, såsom regeln är formulerad, bestämmas vid en efterhandsbedömning på grundval av hur angelägenheten faktiskt har hanterats. Och vid tiden för ett uppdrags mottagande kan det vara osäkert hur ärendet kommer att utvecklas.

4. Bestämmelserna om särskilda skäl och förhandsbesked skulle i och för sig kunna tillgodose önskemålet om förutsebarhet. Det tilltänkta biträdet skulle då i ett tidigt skede av angelägenheten kunna föra fram skäl för att han eller hon bör få full ersättning för tidsspillan och utlägg, även om den kommande handläggningens geografiska tyngdpunkt skulle visa sig bli en annan än vad som kunde förutses. Men en sådan ordning är opraktisk. Förhandsbesked skulle förmodligen komma att begäras för säkerhets skull och därmed onödigt ofta. Inte heller tar möjligheten till förhandsbesked sikte på den aktuella frågan. Vad som avses klarlagt med förhandsbesked är huruvida det finns sådana särskilda skäl för den rättssökande att anlita ett distansbiträde, att denne bör ersättas också för vad som enligt begränsningsregeln utgör merkostnader. Möjligheten till förhandsbesked utgår således från att det rör sig om ett distansbiträde och avser följaktligen inte att få fastslaget att den som föreslås av den rättssökande inte ska anses vara ett distansbiträde oberoende av hur angelägenheten utvecklas. Men även om förhandsbesked skulle kunna lämnas i frågan består det problem som ligger i att lagtexten utgår från att en efterhandsbedömning ska göras.

5. Trots sin ordalydelse bör 27 § andra stycket rättshjälpslagen mot denna bakgrund enligt min mening tolkas och tillämpas så, att den för ersättningsfrågan avgörande orten i princip ska bestämmas på grundval av förhållandena vid uppdragets början.

Bestämmandet av den relevanta orten

6. Står det vid uppdragets början klart att biträdet i stor utsträckning kommer att gälla förhandlingar i domstol blir domstolsorten avgörande för begränsningsregelns tillämplighet. Mot den bakgrunden bör rättsfallen NJA 2016 s. 414 (II) respektive HFD 2016 ref. 30 förstås. Handlar det i stället om rådgivning som sannolikt inte leder till mer än möjligen ett skriftligt rättsligt förfarande, bör i regel den rättssökandes bostadsort vara bestämmande. Detta fastän det i allmänhet lär vara den rättssökande som reser till biträdet och inte tvärtom.

7. Men många gånger låter det sig inte med någon större grad av sannolikt på förhand sägas om den rättsliga angelägenheten i begränsningsregelns mening huvudsakligen kommer att hanteras på biträdets kontor eller i domstolen. Det kan bero på osäkerhet om hur ärendet kommer att gestalta sig. Det kan också väga tämligen jämt mellan dessa möjligheter. I sådana fall bör ett rättshjälpsbiträde som har sin verksamhet nära – dvs. inte långt ifrån – någon av verksamhets- respektive domstolsorterna i allmänhet ha rätt till full ersättning för tidsspillan och utlägg på grund av befogade resor, även om angelägenheten huvudsakligen har kommit att hanteras i den andra orten. Detta är visserligen mindre förenligt med ordalagen i 27 § andra stycket rättshjälpslagen. Men en annan ordning blir närmast stridande mot lagens syfte, eftersom den kan leda till att en enskild på grund av osäkerhet rörande rättshjälps omfattning inte vågar anlita ett tilltänkt biträde.

8. Det kan naturligtvis vara svårt att i efterhand bedöma vad som vid tiden för en ansökan om rättshjälp var ett rimligt antagande rörande ärendets framtida handläggning i geografiskt hänseende. Bäst ledning i det hänseendet ger förmodligen den utvärdering som det föreslagna biträdet bör ha gjort vid tiden för ansökan om rättshjälp. Om det blivande biträdet i ansökningshandlingen

eller i en missivskrivelse till denna har angett sin uppfattning och vad uppfattningen huvudsakligen grundas på, bör det därför – och för att främja förutsebarheten för den rättssökande – i allmänhet krävas starka skäl för att det ställningstagandet sedermera ska underkännas. Men i avsaknad av en sådan redogörelse får prövningen av vad som var ett rimligt antagande vid tiden för ansökan grundas på en helhetsbedömning av då föreliggande omständigheter. Den faktiska hanteringen av angelägenheten kan vid den bedömningen få viss men inte avgörande betydelse såsom ett slags indicium på vad som borde ha kunnat förutses. För vissa slags ärenden ligger i stället en typiserad bedömning närmare till hands. Det gäller beträffande familjerättsliga angelägenheter.

Särskilt om familjerättsliga angelägenheter

9. Familjerättsliga angelägenheter innefattar i allmänhet ett betydande mått av rådgivning. Till det kommer den samhälleliga vikten av att sådan rådgivning är lätt tillgänglig sammantaget med att tillgänglighet främjas av geografisk närhet mellan rättshjälpsbiträdet och den rättssökande. I familjerättsliga angelägenheter bör därför den rättssökandes bostadsort närmast undantagslöst få läggas till grund för bedömningen av om den som har förordnats i ersättningshänseende ska anses vara ett distansbiträde. Det gäller även om inslaget av domstolsförhandlingar visar sig bli omfattande.

10. Den rättssökande kan emellertid föredra att biträdas av någon som inte har sin verksamhet långt ifrån domstolsorten men väl långt ifrån sin bostadsort. Även om familjerättsliga angelägenheter i allmänhet innefattar ett betydande mått av rådgivning, så föranleder de regelmässigt åtminstone någon domstolsförhandling. Att på förhand avgöra vad som kommer att vara mest frekvent – förhandlingar i domstol eller utomrättsliga möten på bitrådets kontor eller någon annanstans – kan inte sällan vara svårt. När ett biträde har sin verksamhet nära domstolsorten – dvs. inte långt ifrån denna – bör därför begränsningsregeln normalt inte vara tillämplig vid resor till den rättssökandes

bostadsort eller till andra ställen som ligger långt ifrån verksamhetsorten. Endast om det på mycket goda grunder hade kunnat förutses att inga domstolsförhandlingar skulle bli aktuella eller att de skulle komma att bli av helt underordnad betydelse, så bör ett rättshjälpsbiträde som har sin verksamhet nära domstolsorten ha begränsad rätt till ersättning för tidsspillan och utlägg på grund av resor till platser utanför verksamhetsorten.

11. Det anförda innebär att i praktiken har i familjerättsliga angelägenheter såväl ett rättshjälpsbiträde på den rättssökandens bostadsort som ett rättshjälpsbiträde på domstolsorten rätt till full ersättning för tidsspillan och utlägg med anledning av befogade resor i ärendet. Undantagsvis kan visserligen begränsningsregeln tänkas vara tillämplig, men det lär vara motiverat i endast mer sällsynta fall.

Bedömningen i detta fall

12. Det rör sig i detta fall om en familjerättslig angelägenhet. Avståndet från orten för JOs verksamhet och till hans klients bostadsort är inte långt i den mening som avses i 27 § andra stycket rättshjälpslagen. Det har i ärendet inte framkommit något som talar för att det likväl finns anledning att tillämpa regeln om begränsning av ersättningen för tidsspillan och utlägg.

13. Slutsatsen är att JO också med mitt sätt att se på begränsningsregeln har rätt till full ersättning för den tidsspillan och de utlägg som han har haft på grund av resorna mellan Uppsala och Hudiksvall.

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet och referenten Sten Andersson är skiljaktig och anför:

Bestämmelserna om ersättning för utlägg och tidsspillan till rättshjälpsbiträden respektive offentliga försvarare har utformats på olika sätt; i det ena fallet har den bestämmelse som begränsar rätten till ersättning för tidsspillan och utlägg knutits till ”den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen har hanterats”, medan den i det andra fallet anknyter till ”den ort där domstolen är belägen”. Det är mot den bakgrunden givet att bestämmelserna inte kan tillämpas på ett helt enhetligt sätt. Eftersom vissa rättshjälpsärenden överhuvudtaget inte hanteras i domstol, skulle för övrigt en sådan enhetlig tillämpning inte vara möjlig.

Vikten av enhetlighet, enkelhet och förutsebarhet talar emellertid starkt för att skilda slag av rättsliga biträden – rättshjälpsbiträden, offentliga biträden, målsägandebiträden och offentliga försvarare – bör behandlas på i princip samma sätt i fråga om ersättning. Det finns inte heller något som tyder på att lagstiftaren har avsett att sådana biträden vilkas rätt till ersättning regleras i 27 § rättshjälpslagen ska ha en annan och mera omfattande rätt till ersättning än offentliga försvarare har enligt 21 kap. 10 § rättegångsbalken.

Bestämmelserna i 27 § rättshjälpslagen och 21 kap. 10 § rättegångsbalken bör därför tillämpas på ett så långt möjligt likartat sätt. Det hindrar inte att av-

vikelser görs, om det i det enskilda fallet finns omständigheter som ger anledning till det. Varken intresset av en enhetlig regeltillämpning eller hänsynstagandet till omständigheter i det enskilda fallet får dock leda till att 27 § rättshjälpslagen tillämpas på ett sätt som inte är förenligt med hur lagstiftaren har valt att utforma paragrafen.

Med ”den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen har hanterats” bör därför förstås den ort där hanteringen av den rättsliga angelägenheten faktiskt har haft sin tyngdpunkt. Om en rättslig angelägenhet har hanteras i en domstol, kan det vanligen presumeras att angelägenheten har haft sin tyngdpunkt där. I dessa fall bör därför, vid bestämmandet av ersättning till ett rättshjälpsbiträde, utgångspunkten vara att angelägenheten anses ha huvudsakligen hanterats på domstolsorten. Det finns därvid inte anledning att göra skillnad mellan olika typer av mål.

Den angivna utgångspunkten bör i och för sig kunna frångås. Det bör dock förutsätta att omständigheterna i det enskilda fallet ger vid handen att den rättsliga angelägenheten faktiskt har haft sin tyngdpunkt på annan ort än domstolsorten. Så torde framför allt vara fallet när det framgår att den rättsliga angelägenheten har dominerats av utomprocessuella förhandlingar eller av andra möten med motparten, tredje man eller berörda myndigheter och att dessa möten har ägt rum på den andra orten.

Det finns i och för sig vissa ändamålsskäl som talar för att den i 27 § rättshjälpslagen relevanta orten mera generellt borde vara den ort där den rättssökande är bosatt. Enbart det förhållandet att den rättssökande är bosatt på en annan ort än domstolsorten kan emellertid inte anses innebära att den rättsliga angelägenheten huvudsakligen har hanterats där. I den mån ärendets natur har nödvändiggjort ett eller flera personliga sammanträffanden mellan biträdet och den rättssökande på annan plats än domstolsorten är det dock naturligt att detta kan få betydelse vid bedömningen av var den rättsliga angelägenheten har haft

sin tyngdpunkt. Om biträdet har varit tvunget att ofta och återkommande rådgöra med sin huvudman, kan det alltså i det enskilda fallet medföra att tyngdpunkten i ärendets hantering förskjuts till den ort där dessa rådslag har ägt rum.

En nackdel med den i lagtexten angivna ordningen är att det inte alltid är möjligt att förutse vilken ersättning som biträdet kommer att kunna få och att detta kan leda till en icke önskvärd begränsning i det fria biträdesvalet. Detta är emellertid ett problem som lagstiftaren har varit medveten om och sökt hantera genom bestämmelserna i 27 § andra stycket rättshjälpslagen om förhandsbesked. Dessa bestämmelser ger den som överväger att åta sig ett uppdrag som rättshjälpsbiträde en möjlighet att hos rätten få besked om huruvida hans eller hennes resekostnader kommer att ersättas av allmänna medel. Det tilltänkta biträdet kan därigenom också, i ett tidigt skede av angelägenheten, föra fram de särskilda skäl som i det enskilda fallet talar för att han eller hon, trots avståndet till domstolsorten, bör erhålla full ersättning för utlägg och tidsspillan. Det angivna problemet är i alla händelser inte sådant att det ger anledning att tolka begränsningsregeln i 27 § andra stycket rättshjälpslagen på annat sätt än vad lagtexten medger.

Vad som nu har sagts leder i detta fall till följande.

Den aktuella tvisten handlades vid Hudiksvalls tingsrätt. Vad JO har anfört i målet ger inte vid handen att den rättsliga angelägenheten hade sin tyngdpunkt på annan ort än domstolsorten. Hans utlägg och tidsspillan för resorna mellan Uppsala och Hudiksvall får därmed anses utgöra sådana merkostnader som avses i 27 § andra stycket rättshjälpslagen. Det har inte framkommit några särskilda skäl för att tillerkänna honom full ersättning för dessa merkostnader. Han är därför enbart berättigad till en sådan schablonmässigt bestämd ersättning som tingsrätten har tillerkänt honom.

Enligt min mening ska överklagandet följaktligen bifallas och tingsrättens beslut fastställas.